

Strmiska, Maxmilián

Rebelující dav a anglická levicová historiografie : několik metodologických otázek

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1988, vol. 37, iss. C35, pp. [7]-15

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102499>

Access Date: 26. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MAXMILIÁN STRMISKA

REBELUJÍCÍ DAV A ANGLICKÁ LEVICOVÁ HISTORIOGRAFIE

Několik metodologických otázek

Pojem dav byl mnohokrát zneužit k diskreditaci role lidových mas v dějinách. Takto postupovali E. Burke i H. Taine a později též G. Le Bon společně se S. Sighelem a dalšími představiteli davové psychologie. Historikové podobného konzervativního profilu zdůrazňovali pejorativní význam označení dav a užívali jej v obdobných souvislostech jako výrazy lůza, chátra, sběř, chamraď aj. Analýza často velmi barvitých představ davu — „krvelačná hydra“ atp. — odhaluje nejen vlastnosti „shora“ připisované davu a přenesené i lidovým vrstvám, nýbrž také intenzitu strachu vládnoucích a privilegovaných tříd a skupin ze subalterních, utlačovaných mas. Mimo tuto svojí podstatou třídní perspektivu je geneze a úloha pojmu dav v historiografickém kontextu nepochopitelná.

Vzhledem k hanlivému významu pojmu dav bylo vcelku pochopitelné, že tento výraz vymizel z kategoriálního aparátu řady liberálních a pokrokových dějepisných směrů a škol. Nicméně postupně se formovala také jiná tradice pojetí davu. Díky úsilí některých levicových historiků vznikaly koncepce vyzdvihující roli zejména revolučních davů v dějinném procesu a pracovávající nové metody zkoumání davových jevů. Velké zásluhy na tomto poli získal v meziválečných letech francouzský historik G. Lefebvre, jenž vlastně jako jeden z prvních v oblasti historiografie začal brát výraz dav vážně.¹

Lefebvrovým dílem se inspirovala řada historiků, mezi jinými i R. B. Rose a G. Rudé, kteří se aktivně podíleli na přenesení prvků Lefebvrových metod a jeho pojetí davu na půdu anglického levicového dějepiscetví. Ve srovnání s ostatními evropskými dějepisnými směry byla v období po druhé světové válce věnována davovým fenoménům anglickými levicovými historiky skutečně značná pozornost. Ukázalo se také, že ani výrazná marxistická orientace některých představitelů levicového proudu anglické historiografie nebyla překážkou tomu, aby užívali pojmu davu.

¹ Holton, R. J.: *The crowd in history: some problems of theory and method*, Social History, 3, 1978, s. 220.

Tato skutečnost zpochybnila hodnověrnost názoru, jako by byl výraz dav implicitě nemarxistický a musel být tedy marxistickou historickou vědou nezbytně proskribován.

Způsob uplatnění a pojetí pojmu dav anglickými levicovými historiky byl podmíněn jejich chápáním perspektivy „history from below“. V rámci tohoto programu byl doceněn, někdy i přeceněn, význam studia i takových forem sociálního protestu, jež starší dějepiscectví až na vzácné výjimky pomíjelo jakožto slepé a marginální. Pojem dav se dokonce stal do jisté míry synonymem sociálního protestu, zvláště v pozdní preindustriální a rané industriální epoše.² Studium davových vzpour se stalo nesporně dominující oblastí „protestologie“ a jeho atraktivnost byla dočasně ještě posílena specifickou společenskou atmosférou na sklonku šedesátých a počátku sedmdesátých let.³ Popularita „davových studií“ nemohla ovšem natrvalo zakrýt skutečnost, že metodologické základy tohoto odvětví historického bádání byly ve většině případů nedostatečné, což postřehli a využili i někteří kritikové marxisticky orientovaného anglického dějepiscectví.⁴

Angličtí levicoví historikové v prvé řadě podcenili obtížnost samotné konceptualizace davu. Mluvíme-li tedy v této souvislosti o pojmu dav, jde tedy spíše o „předvědecký“, prelogický, empirický pojem. Problematikou se ukázala být již volba mezi několika výrazy pro dav, obvykle mezi „the mob“ a „the crowd“. Obvykle favorizovaný pojem „the crowd“ totiž nemohl dost dobře obsáhnout smysl ostatních označení pro dav, alespoň nikoli v plné míře. Navíc volba mezi jednotlivými výrazy pro dav mohla mít a často také měla význam pro vlastní pojetí davu, jestliže byly zohledněny specifické konotace daných názvů. To však nebylo pravidlem. Příliš samozřejmé akceptování pojmu dav v rovině jen fragmentárního významu s sebou přinášelo ovšem řadu negativních důsledků. Lze konstatovat, že způsob a míra řešení konceptualizace davu byla a je nejvýznamnější determinantou, třebaže ne jedinou, pokroku anglických levicových historiků při výzkumu davových procesů v dějinách. Několika aspektům řešení problému pojetí davu v dílech E. J. Hobsbawma, G. E. Rudého, E. P. Thompsona a dalších historiků je věnována tato stať.

V kontextu úctyhodného Hobsbawmova díla bylo zkoumání davových fenoménů a konec konců i uplatnění pojmu dav víceméně pouze epizodní záležitostí. Eric Hobsbawm si navíc záhy uvědomil značná rizika spojená s užitím jednotlivých výrazů pro dav a posléze se od tohoto pojmu distancoval. Pro srovnání s pojetím a metodami G. Rudého a E. P. Thompsona je však analýza Hobsbawmovy koncepce davu, obsažené ve studii *The City Mob*, velmi instruktivní.⁵

² Holton, I. c., s. 223—224.

³ Bythell, D.: *John Stevenson and Roland Quinault, Popular Protest and Public Order. Six Studies in British History 1790—1920*, Economic History Review, Second Series, 28, 1975, s. 722.

⁴ Bernstein, H. S.: *Marxist Historiography and the Methodology of Research Programs*, in: *Studies in Marxist Historical Theory*, Theory and History, Beiheft 20, 1981, s. 448—449.

⁵ Hobsbawm, E. J.: *Primitive Rebels. Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*, Manchester 1959, s. 108—125.

Davem — „the mob“ — Hobsbawm rozuměl hnutí všech kategorií městské chudiny, zaměřené k dosažení hospodářských či politických změn prostřednictvím přímé akce, tedy bouří či povstáním, ovšem hnutí, jež dosud nebylo inspirováno žádnou specifickou ideologií, anebo, pokud vůbec našlo vyjádření svých aspirací, pak v pojmech tradicionalismu a konzervatismu. Podle jeho názoru šlo zde o hnutí „prepolitické“, z dnešního hlediska primitivní, jež představovalo vlastně jakýsi městský ekvivalent zbojnictví.⁶

Takto pojatý dav, resp. davové hnutí, spojoval Hobsbawm s určitým typem měst — metropolemi absolutistických státních útvarů, zejména italských — a dokonce s jistým druhem čtvrtí, např. Trastevere v Římě či Mercato v Neapoli. V takových metropolích žili podle jeho názoru vládcové a chudina ve svérázné symbióze parazitů, podílejících se na exploataci venkova. Hrozba vzpoury měla zajistit, aby vládcové kontrolovali ceny a aby svým způsobem garantovali „svému lidu“ jistý stupeň „blahobytu“. Hobsbawm však zároveň ukázal, že soužití s „lidmi nahoře“ nebylo nutně základním prvkem „politiky“ davu, jenž mohl dělat i revoluce. Implicitní revolučnost davu byla ovšem primitivní a Hobsbawm při její charakteristice užil pojmů jako „legitimismus barikád“ a dav „Za církev a krále“.⁷ Rozbor ambivalentní povahy davových hnutí „Za církev a krále“ a s tím související analýza lidového legitimismu patřily k nejcennějším stránkám této Hobsbawmovy práce.

Ačkoli Hobsbawm a Rudé zkoumali různý materiál, byly jejich závěry, co se týče sociálního složení davu, naprosto kompatibilní: účastníci preindustriálních davových vzpour se rekrutovali převážně z nižších lidových vrstev — „menu peuple“, „popolino“, „lower orders of the people“ — směsice drobných vlastníků, námezdních pracujících, blíže neklasifikovatelné městské chudiny.⁸

Hobsbawm užíval pojem davu ve dvou významech: jednak ve smyslu výše uvedené definice, tedy dav jako hnutí městské chudiny, jednak jako označení pro samotnou chudinu či nižší lidové vrstvy. Podobně postupovali, často nevědomě, i jiní historikové. Hobsbawmova koncepce davu byla relativně dynamická, historická a konkrétní, neboť přímo spojovala fenomén davu nebo davového hnutí s konkrétními společenskými vrstvami a prostředím na jistém stupni historického vývoje. Pro E. J. Hobsbawma dav představoval ovšem pojem vedlejšího významu, jen jedno z hnutí „primitivních rebelů“.

George Rudé, prominentní představitel „davových studií“ v anglické levicové historiografii, přisoudil naopak v řadě svých prací davu roli centrální kategorie. Rudé, zejména zpočátku silně ovlivněný Lefebvrem, usiloval o přísné rozlišování kvality jednotlivých davů. Domníval se, že by bylo užitečné důsledně oddělit revoluční dav — „revolutionary crowd“ — od manipulovaného davu/lúzy — „the mob“. Dav/lúzu Rudé

⁶ Hobsbawm, I. c., s. 109—110, 118.

⁷ Hobsbawm, I. c., s. 118.

⁸ Hobsbawm, I. c., s. 113. Rudé, G.: *The Crowd in History. A Study of Popular Disturbances in France and England, 1730—1848*, New York 1964, s. 5, 195—213. Foster, R.: *George Rudé, Paris and London in the Eighteenth Century. Studies in Popular Protest*, *The Journal of Modern History*, 45, 1973, s. 113.

charakterizoval jako najaté bandy, operující v cizích, vnějších zájmech, např. bandy užívané některými ctihodnými muži při volebních příležitostech k zastrašení protivníků.⁹ Podobně též Edward P. Thompson prohlásil za opravdový dav/lůzu gangy, pokoušející se na sklonku 18. století lynčovat anglické jakobíny.

Vykonstruovanost protikladu revolučního a manipulovaného davu se však projevila v plné nahotě, jakmile se Thompson pokusil aplikovat tyto pojmy při rozboru hnutí „Za církev a krále“. Poněkud téžkopádně definoval londýnský dav v 18. století jako přechodný typ davu/lůzy, jenž se například v jednotlivých fázích Gordonových bouří v roce 1780 choval zprvu jako revoluční dav a pak se proměnil v „něco jako směsici manipulovaného davu/lůzy a revolučního davu“.¹⁰ Nebylo divu, že srovnání s Hobsbawmovou charakteristikou podobných jevů nedopadalo pro Thompsona právě nejlépe. Příznačné bylo, že Thompson se později oprostil od Rudéovského schematismu v pojímání davu, opustil pojem revolučního davu a i vztah mezi výrazy „the mob“ a „the crowd“ ponechal neřešen.¹¹

Pro George Rudého mělo naopak preferování označení „the crowd“ velký význam, protože přímo souviselo s tím, že Rudé ve své koncepci revolučního davu naprosto nemohl potřebovat „nepříjemné konotace“ výrazu „the mob“. Nakonec se však ani Rudému nepodařilo důsledně rozlišovat mezi jevy inherentními revolučnímu davu a projevy davu/lůzy, i když příčiny tohoto selhání byly poněkud jiné, než v Thompsonově případě.

Rudé pojímal revoluční dav jako aktivní činitel v revolučním procesu, složený ze sociálních prvků s vlastní distinktivní totožností, zájmy a aspiracemi.¹² Skutečná povaha cílů davu byla ovšem z hlediska uvedeného vymezení irelevantní. Rudé v podstatě nerozlišoval mezi revolučním a kontrarevolučním davem a například rojalistické povstání 12.—14. Vendémiairu prohlásil za poslední pokus revolučních davů, v rámci událostí Velké francouzské buržoazní revoluce, změnit vládní moc ozbrojenou vzpourou nebo pouličními demonstracemi.¹³ Rudého revoluční dav byl tedy spíše davem v revoluci, neboť kvalita tohoto davu byla odvozována především ze specifického kontextu události, jež se snažil ovlivnit. Tento fakt také objasňuje, proč Thompson ztroskotal při svém pokusu využít Rudéovského pojmu revolučního davu při rozboru londýnských nepokojů v 18. století. Byl-li totiž daný pojem odtržen od onoho specifického událostního pozadí, přestalo mít jeho užití smysl.

V práci *The Crowd in History*, jež měla být vlastně shrnutím výsledků Rudého výzkumu davu, se Rudé pokusil dále upřesnit své pojetí tohoto problematického jevu. Prohlásil zde, že davem rozumí výlučně skupinu

⁹ Rudé, G.: *The Crowd in History*, s. 217. Rudé, G.: *The Crowd in the French Revolution*, Oxford 1967, s. 239.

¹⁰ Thompson, E. P.: *The Making of the English Working Class*, London 1965, s. 71—72.

¹¹ Thompson, E. P.: *Patrician Society, Plebeian Culture*, *Journal of Social History*, 7, 1974, s. 382—405.

¹² Rudé, G.: *The Crowd in the French Revolution*, s. 232.

¹³ Rudé, l. c., s. 160.

lidí v přímém kontaktu, „tváří v tvář“, a nic jiného.¹⁴ Domníval se, že tím rozptýlil eventuální pochybnosti, že by snad mohl zaměňovat davové procesy s projevy dělnické třídy či lidu. Tento „radikální řez“, jenž znamenal zásadní oddělení davových aktivit od činnosti jakékoli konkrétní složky společnosti, měl ničivé následky pro nosnost celé Rudého metodologické koncepce. Propast, jež se zde rozevírala mezi davem a lidovými masami, nedokázal Rudé zpětně překlenout, a pochopitelně zůstal na té její straně, kde byl vágně a staticky pojatý dav. Navíc ovšem Rudé, navzdory svému ujišťování o opaku, stejně v jistých souvislostech užíval pojmu dav jakožto synonyma pro nižší lidové vrstvy, což vrhalo podivné světlo na „důslednost“ jeho postupu.

V souladu se zaměřením svého výzkumu se Rudé ovšem nezabýval jakýmkoli skupinami v přímém kontaktu, nýbrž pouze vzbouřenými davy ve Francii, Anglii a Walesu v tzv. preindustriálním období, vymezeném třicátými lety 18. století a čtyřicátými lety 19. století. Do kategorie vzbouřených davů výslovně zahrnul politické demonstrace, „výbuchy nepřátelství“ a útočné davy.¹⁵ V této souvislosti dostala zvláštní příchuť otázka, nakolik se překrývá charakteristika vzbouřeného a útočného davu a zda vůbec lze všechny typy útočných davů začlenit do rámce vzbouřeného davu. Rudé totiž nepromyšleným subsumováním blíže nediferencovaných útočných davů pod pojem vzbouřeného davu dovolil, aby se touto cestou do jeho koncepce vrátily davové jevy, jež předtím explicitně vyloučil ze svého výzkumu, především davy typu lynče a v širším smyslu i manipulované davy vůbec. Pak se však znovu stávala aktuální i terminologická otázka, tím spíše, že Rudé pro označení útočných davů akceptoval výraz „the mob“.

V případě zkoumání vzbouřeného davu bylo klíčovým momentem Rudého postupu opět zasazení daného typu davu do specifického kontextu událostí — nepokoju, bouří. Zůstávalo však nadále nejasné, jaké vnitřní charakteristiky, pokud lze o nich vůbec uvažovat, vlastně odlišují různé skupiny „tváří v tvář“, jež na daných událostech participovaly. Spolehlivé vodítko k takovému rozlišení Rudé neposkytl. Navíc G. Rudé poněkud překvapivě často vztahoval své závěry nikoli výslovně ke vzbouřeným davům, ale prostě k preindustriálnímu davu jako takovému. Připisovat ovšem preindustriální skupině v přímém kontaktu, blíže neurčené, jisté konkrétní vlastnosti, bylo přinejmenším neuvážené. Rudému patrně vzbouřený dav překryl ostatní davové jevy a stal se pro něj jakýmsi *dam par excellence*.

Rudého pokus o realizaci „dějin davu“ byl neúspěšný, protože samotná koncepce takových dějin byla nereálná. Projekt to byl velkorýsý, metodologické vybavení Rudého bylo však naprosto nedostatečné. Problematický pojem davu byl v postavení ústřední kategorie prostě neúnosný. V Rudého případě byl tento činitel ještě umocněn jistou neukázněností jeho metodologického postupu.

Některé prvky Rudého přístupu k davu převzal zprvu i Edward P. Thompson. Postupně se však v souvislosti se značným důrazem, který

¹⁴ Rudé, G.: *The Crowd in History*, s. 3.

¹⁵ Rudé, I. c., s. 4. Fakticky tato kategorie zahrnovala i revoluční davy.

kladl na překonávání ekonomického determinismu a „spasmodického pojetí lidových dějin“, Thompson od Rudého pojetí davu spíše vzdaloval. Osobitým příspěvkem Thompsona k rozvoji „davových studií“ bylo rozpracování pojmu morální ekonomie davu a rozvinutí koncepce hladových bouří.¹⁶ Charakteristickým způsobem využil E. P. Thompson pojmu dav ve svých studiích o anglické společnosti v 18. století.¹⁷

Zde se Thompsonovo pojetí davu jeví v jistém smyslu přímo protikladné Rudého koncepci. Dav pro Thompsona totiž naprosto nepředstavoval nějakou abstraktní skupinu „tváří v tvář“, nýbrž byl to sám lid, plebs, přesněji řečeno jistá podoba plebsu. Vztah gentry versus plebs, jenž Thompson zkoumal, byl pro něj totožný se vztahem gentry versus dav. Davem byly subordinované lidové vrstvy, když vstoupily na scénu, kde se odehrávala jejich konfrontace s vládnoucími.

Zvláštní důležitost přikládal Thompson třem charakteristikám plebejských, davových aktivit: tradici anonymity, schopnosti rychlé přímé akce a „protidivadlu“ — „countertheater“.¹⁸ Zdůraznil, že v Anglii v 18. století znamenalo být jedním z davu zároveň způsob, jak se stát anonymním, kdežto členství v nějaké stabilní opoziční organizaci hrozilo mnohem větším nebezpečím prozrazení a potrestání. Za této situace si byl dav dobře vědom své akceschopnosti a svého „umění možného“. Davové akce mohly však přinést jen omezené, dílčí úspěchy.

Thompson se domníval, že podobně jako vládcové uskutečňovali svoji hegemonii prostřednictvím propracovaného divadelního stylu, tak i plebs projevoval svoji přítomnost protidivadlem hrozby, sročení a vzpoury. Divadlo vládnoucích vrstev i protidivadlo davu byla podle Thompsona specifickým produktem vývoje anglické společnosti v 18. století. Význam protidivadla byl podmíněn skutečností, že cenou, jíž aristokracie a gentry chtě nechtě platila za omezenou monarchii a slabý stát, byla právě licence poskytnutá davu.¹⁹

Thompsonův přístup ke zkoumání davových fenoménů obsahoval řadu momentů, jež se vymykaly obvyklému „protestologickému“ rámci pojetí davu.²⁰ Nepřekvapilo tedy, že na některé aspekty Thompsonova pojetí davu navázali přívrženci zásadního rozšíření pole „davových studií“, jako například Robert J. Holton.

R. J. Holton vyšel z ostré kritiky Rudého koncepce davu a v širším smyslu vůbec pojetí davu jakožto synonyma sociálního protestu. Mimořádek se mu podařilo přitom zpochybnit celkovou užitečnost pojmu dav pro historickou vědu. Ve skutečnosti chtěl ovšem Holton zachránit dav jako důležitou kategorii sociální historie. Proto také usilovně hledal takový

¹⁶ Thompson, E. P.: *The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century*, Past and Present, 50, 1971, zvl. s. 76—79, 135—136.

¹⁷ Thompson, E. P.: *Patrician Society*, s. 382—405. Thompson, E. P.: *Eighteenth-century English society: class struggle without class?*, Social History, 3, 1978, s. 133—165.

¹⁸ Thompson, E. P.: *Patrician Society*, s. 398—400.

¹⁹ Thompson, I. C., s. 403. Thompson, E. P.: *Eighteenth-century English society*, s. 145.

²⁰ Thompson ukazoval na souvislosti mezi davovými projevy a lidovou kulturou, resp. subkulturou. Značnou pozornost věnoval i roli symbolů v davových akcích. Srv. Thompson, E. P.: *The Moral Economy*, s. 135.

způsob konceptualizace davu, resp. davového jednání jako důležitého prvku typologie sociálních akcí, jenž by zamezil tomu, aby byly pod pojem davu subsumovány různorodé jevy na základě pouhé behaviorální podobnosti. Navrhované řešení nebylo však příliš přesvědčivé.

Podle Holtona by měl být dav vymezen jako kolektivní shromáždění na ulicích či jiných veřejných místech.²¹ Holton předpokládal, že davové procesy jsou stejně sociálně perceptivní jako privatizované aktivity, a proto studium davových fenoménů může napomoci vysvětlení původu, významu a funkce teritoriální a komunální identity od úrovně místní a sousedské až po národní, a takto poskytne i vodítko k porozumění sociálnímu řádu i protestu.²²

Teoretické zdůvodnění svého přístupu našel Holton v Durkheimově sociologii, která, jak výslovně zdůraznil, posuzuje otázky davové aktivity z hlediska sociální solidarity.²³

Vzhledem k vytčeným cílům výzkumu davu Holton zdůrazňoval relevanci studia loyálních a ceremoniálních davů, spíše než davů typu vzpoury, jež byly klasickým předmětem zájmu protestologicky orientovaných badatelů. Sám Holton se snažil řešit především teoretické otázky „davových dějin“ a víceméně jen naznačoval, jaký by vlastně mohl a měl být jejich konkrétní obsah.

Ve své kritice Rudého nezůstal Holton osamocen. V průběhu sedmdesátých let, v souvislosti s odhalením slabosti Rudého metodologických východisek, byly postupně zpochybněny téměř všechny charakteristiky, jež Rudé připisoval vzbouřeným davům, a vyzdvihovány byly jiné, často přímo protikladné rysy aktivity davu. Příznačné například William M. Reddy zdůrazňoval neplánovitost a neorganizovanost postupu davu, emblematickosti a expresivnosti jeho akcí a jejich vztah k solidaritě komunity nebo jejich jednotlivých částí.²⁴ Podobně jako Holton byl také Reddy ovlivněn Durkheimovou sociologií.

Otřesen byl též jeden z klíčových předpokladů Rudého, že v davových bouřích preindustriálního období hrál koneckonců nejvýznamnější roli prvek třídní nenávisti. Zpochybnění této teze bylo o to snažší, že Rudého perspektiva „davových dějin“ byla příliš úzká a fakticky nezahrnovala například náboženské bouře a protižidovské pogromy, jež se vymykaly z Rudého pojetí davové vzpoury. Odmítnutí primárního významu třídní nenávisti v motivaci účastníků nepokojů bylo často součástí apolitického či přímo konzervativního přístupu ke studiu sociálních konfliktů.

Zatímco profil díla George Rudého byl vyhraněně levicový, charakter prací řady generačně mladších představitelů „davových studií“ v anglickém dějepisectví je neurčitý. Levicová orientace „protestologie“ a v širším smyslu i anglické sociální historie byla v průběhu sedmdesátých let oslabena. Snad v žádné jiné oblasti anglické historiografie se tendence k apolitizaci neprojevila tak zřejmými příklady, jako na poli výzkumu sociálních konfliktů.

²¹ Holton, R. J.: *The crowd in history*, s. 221.

²² Holton, l. c., s. 221.

²³ Holton, l. c., s. 221—222.

²⁴ Reddy, W. M.: *The Textile Trade and the Language of the Crowd at Rouen 1752—1871, Past and Present*, 74, 1977, s. 83, 87—88.

Výsledky dosažené anglickými levicovými historiky při zkoumání davových fenoménů je třeba posuzovat velmi strážlivě. „Davová studia“ se nepodařilo postavit na konzistentní metodologický základ. Zásadní otázky nebyly uspokojivě řešeny, ať jde o konceptualizaci davu nebo o míru relevance a nezastupitelnosti „davových dějin“ vzhledem k celkovým dějinám společnosti. Samotné užívání pojmu davu se v jednotlivých případech ukázalo jako přímo škodlivé, například pokud vedlo k zaměňování davových a masových jevů.

Velice nebezpečnou se ukázala tendence pojímat aktivitu lidových vrstev jaksi apriorně v rámci davových procesů. Původně dobře myšlená zásada „kde je dav, tam je také lid“ byla mnohdy nevědomky převrácena. Výsledkem pak bylo nezbytné pokřivení perspektivy „history from below“, k níž se „davová studia“ hlásila. Tomuto přístupu byly navíc vlastní i vyslovené dehumanizující prvky, pokud byly lidové masy skutečně degradovány jen na dav. Připomeňme proto v této souvislosti Hobsbawmova slova, že rolníci, řemeslníci, kramáři a různá chudina byli vtaženi do dějinného dramatu spíše jako herci, než jako extrakty davu.²⁵

Snad poněkud překvapivou, nicméně o to závažnější námitkou proti dosavadním pokusům o realizaci „davových dějin“ v anglické levicové historiografii je, že nejenže nedokázaly řešit, nýbrž ani správně postavit otázku transformace davových fenoménů v historickém procesu. Pak je ovšem sporné, nakolik mohou být pokládána „davová studia“ za seriózní obor sociální historie.²⁶

A pokud jde o sám pojem davu, nepotvrdila se teze, že tento pojem umožňuje lépe než jiné kategorie proniknout k podstatě lidové politiky. Otázka, do jaké míry může či nemůže pojem dav být platnou součástí kategoriálního aparátu levicového proudu v anglickém dějepisectví, zůstala nadále otevřena.

²⁵ Hobsbawm, E. J.: *The Crisis of Capitalism in Historical Perspective*, Marxism Today, 19, 1975, s. 302.

²⁶ V této souvislosti je třeba upozornit na nebezpečí, že prostřednictvím pojmu dav může být poměrně snadno zaměňován proletariát s lumpenproletariátem. Poněkud překvapivé je, že tuto možnost si lépe uvědomovali spíše kritikové anglických levicových představitelů „davových studií“. Pokud bychom ovšem uvažovali o širším využití pojmu dav marxistickou historiografií, bylo by nezbytné tuto nejednoznačnost pojmu dav překonat.

**THE REBELLIOUS CROWD AND ENGLISH
LEFT HISTORIOGRAPHY**
Some Methodological Issues

The "crowd" label remains widely used in English left historiography, particularly in the study of popular protest movements in late pre-industrial and early industrial societies. However, the methodological basis of crowd studies shows some important weaknesses. Problems of explicit conceptualization of the crowd and the relevance of crowd history have not been yet resolved. The term "crowd" is used in different senses: the crowd means the protest movement of the poor, any collective assembly in the streets, any "face to face" group, or even the poor, or the people itself. Notably the notion of the crowd as the people should be dismissed. The nature of the crowd, characteristic of diverse crowds or mobs, and especially the transformations of crowd phenomena in the course of history remain elusive. The concept of crowd history as such seems to be untenable. The "crowd" label may be of some use in social history, however, probably not as the general organizing concept of historical research.

